

בפרק יט נקרא מה הייתה תגובת איזבל לניצחוננו של אליהו.

האם הושפעה איזבל מן הניסיון שנעשה על הר הכרמל?

לא, בעיני איזבל הוסיף הבעל להיות מושל בטבע. הטבח שנערך בנביאי הבעל אע"פ שאירע במעמד המלך וכנראה אף בהסכמתו, גרם לחמת זעם אצל איזבל ולמלחמת דמים בנוטים אחרי אליהו. "ותשלח איזבל מלאך אל אליהו לאמר: כה יעשון אלקים וכה יוסיפון, כי כעת מחר אשים את נפשך כנפש אחד מהם" (פס' ב). איזבל שלחה שליח אל אליהו ובפיו גזר דין המוות שגזרה עליו. היא נשבעה באליהו הבעל והאשרה שהאמינה בהם, שגורלו של אליהו יהיה כנפש אחד מנביאי הבעל שהרג.

בראותו כי צפויה לו סכנה, נמלט אליהו מפני איזבל. "וירא ויקם וילך אל נפשו" (פס' ג). אל נפשו- כדי להציל את נפשו. למרות שידע שהוא שליח ה' אמר בלבו שאין סומכים על הנס. וקדמו לו בכך אבותינו: אברהם (בר' כ ב), יצחק (בר' כו ז) ויעקב (בר' פרק לב) התקין עצמו לדורון, לתפילה ולמלחמה.

אליהו לא רצה שהנער ששימשו בדרך (יח מג) יסתכן בדרכו הקשה במדבר "ויבא באר-שבע אשר ליהודה, וינח את נערו שם" (פס' ג). באר שבע הייתה בתחום ממלכת יהודה, אם כי בני יהודה נתנו את באר-שבע עם ערים נוספות לשמעון (יהו' טו כח; יהו' יט א-ט). יכול להיות שהכתוב מציין "באר-שבע אשר ליהודה", כדי להבדיל בין באר שבע זו לבאר-שבע הגלילית שישבה על גבול הגליל העליון והגליל התחתון סמוך לכפר חנניה.

אליהו לא חש ביטחון גם ביהודה, מכיוון שבימי אחאב שררו יחסי שלום וידידות בין ישראל ובין יהודה (כב ב ואילך). הוא חשש פן יסגיר אותו מלך יהודה לידי אחאב.

לאן ברח אליהו ומה היה מצב רוחו?

אליהו ברח אל המדבר. הוא הרגיש בודד ועייף ורפה רוח ושאל את נפשו למות. במדבר נמצא תמיד מקום מפלט (ראו נדודי דוד). גם היה יכול להתבודד שם ולהתעלות בהתבוננות אל נפשו.

מי חיזק את לבו של אליהו?

במצב זה של מצוקה נפשית נרדם תחת רותם אחד. הרוותם הוא אחד השיחים הנפוצים ביותר במדבריות הארץ ובשטחי החולות שבעמק החוף. "וישאל את נפשו למות ויאמר: רב! עתה, ה', קח נפשי, כי לא טוב אנכי מאבתי" (פס' ד). די לי בשנים שחייתי עד כה, לא טוב אנכי מאבותיי שכבר מתו, ולמה אאריך

ימים יותר מהם. רד"ק פירש נראה כי ארכו ימיו יותר מימי אבותיו. מלאך ה' מפתיע את אליהו הישן תחת הרוותם ואומר לו לקום ולאכול. חיזק את לבו במאכל ובמשקה. אליהו ראה למראשותיו עוגת רצפים – עוגה אפויה על רצפים, שהם כנראה אבנים מלובנות או גחלים, וצפחת מים, כלי חרס דומה לצלוחית. אליהו אכל, שתה ושכב שוב. עוד באותו לילה שב המלאך ונגע בו שנית ועוררו משנתו, וביקשו לאכול מהעוגה שנשארה, כדי שיאגור כוח לדרך הארוכה שייאלץ ללכת בה ללא מזון.

לאיזו דרך יצא אליהו?

מלאך ה' הורה לו לצאת לדרך ארוכה, הוא יודע כי עליו להמשיך ללכת בדרך שהמלאך מכוון אותו אליה כל עוד לא נצטווה לעשות מעשה אחר. והנה אליהו הגיע עד הר חורב (חורב הוא שמו של הר סיני). לאחר שהלך ארבעים יום וארבעים לילה, כמניין הימים ששהה משה בהר סיני (שמ' כד יח). גם במשה נאמר: "לחם לא אכל ומים לא שתה" (שמ' לד כח; דב' ט ט).

כאשר הגיע אליהו להר חורב כנראה רצה לאגור כוחות וציפה שה' יעודדו בייאושו באותו מקום שנגלה ה' למשה אחר מעשה העגל, כשבני ישראל היו שרויים במשבר הדומה לזה שבימיו.

במה דומה המצב לאחר הניסיון על הר הכרמל למצב שלאחר מעשה העגל?

במעמד הר סיני קיבל העם על עצמו בהתלהבות רבה לקיים את התורה והכריז "נעשה ונשמע". עברו ארבעים יום וכבר שכח העם את הברית שכרת עם אלוקיו בגד בה' ועבד לעגל הזהב. משה התייאש נוכח התמורה והמהפך ברוח העם ושבר את שני לוחות הברית.

מה היה המצב בימי אליהו?

העם הכיר בגדולתו של ה' והכריז כי ה' הוא האלקים, אך נשאר אדיש לגורלו של נביא ה' ולא התקומם נגד שלטונה של איזבל. יתר על כן, העם לא זנח את פולחן הבעל ולא נשאר נאמן לאמונה בלעדית באלוקי ישראל. אליהו הגיע אל המערה. לדעת רש"י היא "נקרת הצור" שזכה בה משה לגילוי השכינה (שמ' לג כב). ברגע שנרדם מלאך ה' אמר לו: מה אתה עושה פה במערה. רמז לו שאין מקומו במדבר. אליהו משיב הסתרתתי במערה, כי קנאתי לה' גרמה לכך שמבקשים להמיתני לאחר שנשארתי לבדי מכל נביאי ה'. מלחמתו של אליהו בעבודת אלוהים אחרים נתבטאה בהכרזה: "קנא קנאתי לה' אלוקי צבאות" (פס' י יד), כי עזבו בני ישראל בריתך ועבדו עבודה זרה. ה' מציב את אליהו במקום המפגש הקרוב ביותר בין אלוקי ישראל לבין משה רבנו ב"נקרת הצור" בהר חורב. אולי ניתן להבין כי הרוח, הרעש והאש הם סמלים לכוחות החובקים את צורות ההתגלות האלוקית בעולם, והדממה הדקה

הנעדרת כל דמיון מוחשי מייצגת את המשמעות הנעלה ביותר והבלתי מושגת של ה' ע"י בשר ודם. ה' רומז לאליהו ע"י הדממה הדקה שבאה אחרי הצגת הרוח, הרעש והאש שהם ביטויי כוח של שליחיו בעולם, כי לא על ידיהם אלא באמצעות השגה רוחנית ורגשית נוצרת ההכרה והדבקות באל. כך למד משה רבנו בהיותו לפני אליהו בהר חורב, כי ה' הוא אל רחום וחנון הנוצר חסד לשומרי מצוותיו. ה' בחן את רחשי לבו של נביאו הנאמן לו מאין כמוהו בהיותו באותו מקום התגלות של ה' אל משה רבנו. אליהו הנביא שאין דומה לו בקנאתו לאלוקי ישראל מתייחס פעמיים לשאלה מה לך פה אליהו, רק לבגידה של העם בברית עם ה', וכי הוא נשאר לבדו בנאמנותו לברית זאת בגלוי (ולא בסתר). ולא למד סנגוריה כמשה על העם שאמר: "אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו" (דב' ט כז).

תיאורה של התגלות זו שונה מן התיאורים של שאר ההתגלויות שאירעו בהר סיני. במה?

אף כאן רוח סערה, רעש ואש הם חזיונות לוואי של ההתגלות, ואולם בהתגלות זו לפני אליהו מודגש בפירוש שאיתני טבע אלה באו "לפני (הופעת) ה'", ואין ה' מתגלה בהם אלא בקולו בלבד, קול דממה דקה. "לא ברוח ה'", ואחר הרוח רעש, לא ברעש ה' ואחר הרעש אש, לא באש ה' ואחר האש קול דממה דקה" (פס' יא-יב), כששמע אליהו את הקול הבא מן הדממה הבין כי קול ה' הוא. כיסה את פניו, כדי שלא יביט בעיניו אל כבוד ה', בדומה למשה (שמ' ג ו), ככתוב: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג כ). ה' לא נראה לאליהו מתוך הרוח, לא ברוח הגדולה ששמע מצוי "הכבוד", לא ברעש ולא באש. לעומת זאת במעמד הר סיני כתוב: "והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' באש, ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד" (שמ' יט יח). "את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש, הענן והערפל קול גדול ולא יסף" (דב' ה יט).

רד"ק כתב: הראה לו כל זה הכבוד... כי כל זה היה גמול המעשה הטוב שעשה בהר הכרמל, וקידש שם ה' בתוך בני ישראל והחזירם למוטב עד שאמרו כולם: "ה' הוא האלקים, ה' הוא האלקים", והרג נביאי הבעל, וגמלו האל בצדקו והביאו אל מקום הכבוד עם פלא גדול שעשה עמו בדרך והראה לו כל הכבוד הזה. בתחילת ההתגלות דיבר אליו הקול (מלאך ה'), ואילו כעת מדבר אליו ה' ישירות, וכן מצאנו במשה במעמד הסנה. בתחילת ההתגלות מלאך ה' (שמ' ג כ) ובהמשכו ה' דיבר אליו ישירות.

חז"ל הרבו להשוות מעשיהם של משה ואליהו. מלאכי חותם הנבואה סמך את שניהם זה לזה: "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים. הנה אני שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא" (מלאכי ג כב-כג).

מה היה תפקידו של אליהו?

להאזין לדברי ה' ולהשיב את העם אל אלוהיו. את התפקיד הזה מילא כבר אליהו על הר הכרמל, ולמרות זאת "עזבו בריתך בני ישראל, את מזבחתך הרסו ואת נביאך הרגו בחרב, ואותר אני לבדי, ויבקשו את נפשי לקחתה" (פס' יד). מכיוון שהעם לא נשמע לאליהו ולא התקומם נגד שלטונה של איזבל.

לכן מה ניתן לעשות?

כנראה שמצוקת הבצורת לא הספיקה, וצריך להוסיף ולייסר קשות את העם. העונש לא יאחר לבוא. אותה שעה נצטווה אליהו למנות את האנשים שישמשו שלוחים לעונש.

מי הם היו?

(א) חזאל שיומלך על ארם - ישמש מטה זעם להכות בו את העם החוטא.
(ב) יהוא בן נמשי- יהיה השליח שישמיד את בית אחאב שעכר את ישראל, וגם יבער את עבודת הבעל מישראל.
(ג) ההוראה השלישית לאליהו הייתה למנות את אלישע בן שפט לנביא במקומו שגם הוא ימשיך את המלחמה בבעל.
רד"ק כתב: כיוון שאתה רוצה להסתלק מן העולם, שאמרת "רב אתה ה' קח נפשי" צריך שתניח נביא תחתיך.
השליחות שהוטלה על אליהו למנות נביא אחר תחתיו היא מיוחדת במינה ולא היה דומה לה אצל נביא אחר. משה שהיה גם מנהיג וגם נביא התבקש למנות את יהושע במקומו כמנהיג לא כנביא (במד' כז טו-כז).

מצודת דוד כתב: לפי שביקש (אליהו) נקמה מישראל ציווה לו המקום למשוח אלו והם יהיו השליחים בדבר הנקם. ומלבי"ם כתב ששלושה אלה הם כנגד שלושה הדברים שהתאונן עליהם אליהו.

אליהו לא הספיק למנות בעצמו אלא את אלישע ואת תפקיד משיחת שני המלכים מסר לאלישע.

"והיה הנמלט מחרב חזאל ימית יהוא, והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע, והשארתי בישראל שבעת אלפים, כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו" (פס' יז-יח).
חזאל היה השוט הנורא לממלכת ישראל (מל"ב יג ז). גם אלישע אמר לחזאל: "ידעתי את אשר תעשה לבני ישראל רעה, מבצריהם תשלח באש, ובחריהם בחרב תהרג, ועלליהם תרטש, והרתיהם תבקע" (מ"ב ח יב).
יהוא - לא זאת בלבד שישמיד את כל בית אחאב כמצווה עליו (מ"ב פרקים ט-י), אלא גם את כל הנשארים לבית אחאב ביזרעאל, "וכל גדליו ומידעיו וכהניו,

עד בלתי השאיר לו שריד" (מ"ב י יא).

"והנמלט מחרב יהוא ימית אלישע" אלישע לא המית בפועל אף אדם. אלישע גרם בקללתו למותם של ארבעים ושניים ילדים (מל"ב ב, כד). ואין להניח לפי הפשט כי למאורע זה מתכוון הכתוב, אולי ימית בדרך משל, להורות על דבריו הקשים של אלישע המבשרים רעה ככתוב: "וברוח שפתיו ימית רשע" (יש' יא ד). ימית ברוח שפתיו בנבואתו. רד"ק כותב שהרעב החזק אשר היה בשומרון היה בסיבת אלישע (מל"ב ו כה). יהורם מלך ישראל ראה באלישע את הגורם לרעב הקשה. "ויאמר: כה יעשה לי אלקים וכה יוסף אם יעמד ראש אלישע בן שפט עליו היום" (מל"ב ו לא).

מה ידוע לנו על אלישע בן שפט?

חז"ל דרשו - כל נביא שנתפרש שמו ושם אביו נביא ובן נביא (ויק"ר ו ו), ועוד דרשו שהיה מבניו של שפט הנמנה עם גדולי שבט גד שישבו בבשן (דה"א ה יב). בימי דוד היה שר הרכוש שפט בן עדלי ממונה על "הבקר בעמקים" (דה"א כז כט) אולי היה אלישע מצאצאיו. מקום מוצאו של אלישע היה אבל מחולה (פס' טז), על סמך העובדה שאבל מחולה הייתה בגלעד גם לפי דעתם של חכמי התלמוד (פסחים ס"ח א) שקבעו את מקומה של אבל מחולה בבשן. שיערו שקרבת המקום גרמה להתקרבות בין אליהו לאלישע. אלישע היה ממשפחה עשירה, הייתה לו אחוזה גדולה מאוד שהוצרכו לחרוש אותה בעת ובעונה אחת שנים עשר חורשים, כשלפני כל אחד מהם צמד בקר, למרות זאת לא התפנק אלישע כדרכם של בני עשירים וחרש בשדה יחד עם הפועלים.

איפה נפגש אליהו עם אלישע?

אליהו העדיף להקדים ולמשוח את אלישע לנביא במקומו, במקום ללכת "מדברה דמשק" כפי שאמר לו ה': "לך שוב לדרכך מדברה דמשק" (פס' טו), כדי למשוח שם את חזאל. "וימצא את אלישע בן שפט" "וימצא" בדרך כלל לשון הפתעה. כפי שצוין לעיל, כנראה שאליהו זיהה את אלישע ולא שאל מיהו. אלישע חרש את שדהו, הלך אחרי הצמד השנים עשר בשעה שאחרי השאר הלכו עבדיו. אליהו עבר על כל שנים עשר החורשים.

כיצד קידש את אלישע לנביא?

אליהו השליך את אדרתו על החורש השנים עשר הוא אלישע לסימן שהוא מבקש שילך אחריו, משנגעה באלישע אדרת אליהו הפך לאיש אחר. עזב את צמד הבקר שחרש עמו ורץ אחרי אליהו.

רק בקשה אחת הייתה לאלישע מהי?
אלישע ביקש ללכת לשעה קלה לבית אביו כדי להיפרד מהוריו.

מה עונה לו אליהו?

"לך שוב, כי מה עשיתי לך?" (פס' כ). נראה שלא דרש אליהו מאלישע שילך מיד אחריו. השלכת האדרת לא חייבה אותו לעזוב מיד את ביתו. ואמנם יש הסוברים כי אליהו רצה שאלישע ילך אחריו מיד, אם הוא ראוי להיות נביא עליו לוותר על בני משפחתו, על אחוזתו ועשרו, להינזר מכל מנעמי החיים, לבחור בחיי הנדודים הקשים, ולהקדיש את חייו למטרה אחת להשריש בעם את עבודת ה'. אליהו ביקש לבחון אם יקבל ברצון את התפקיד.

אלישע הלך להיפרד מהוריו "וישב מאחריו". אלישע ערך לעם אשר אתו סעודת פרידה. וייקח צמד בקר ויבשלהו וייתן לעם ויאכלו. אחרי הסעודה הלך אחרי אליהו דבק בו ונעשה משרתו ותלמידו המובהק.

ניב

קול דממה דקה (פס' יב).
פירושו : אלם מוחלט.